

Hrvatske slike 19. stoljeća

u Muzeju likovnih umjetnosti u Budimpešti

Povodom proslave tisuću-godišnjice ugarskog osvajanja održana je u Budimpešti 1896. velika izložba, na kojoj je s četiri izložbe sudjelovala i Kraljevina Hrvatska i Slavonija. U hrvatskom Umjetničkom paviljonu, koji je nakon izložbe prenesen i ponovno postavljen u Zagrebu, te i danas funkcionira na Tomislavovu trgu, moglo se vidjeti 115 slika i 19 skulptura suvremenih umjetnika. Vlaho Bukovac bio je zastupljen s 30 slika, Bela Csikos Sessia s 14, Celestin Medović s 4, a kipar Robert Frangeš Mihanović sa 7 djela. Mađarski likovni kritičar i slikar Gusztav Keleti (1834-1902) napisao je o tom događaju sljedeće: „...U hrvatsko-slavonskom Umjetničkom paviljonu često smo mislili na to da djela hrvatskih bratskih umjetnika do sada nisu nikada pronalazila put do izložbe glavnog ugarskog grada! A kako bi bilo koris-

no proučiti razlike u tonovima njihove poezije boja u odnosu na naše...

Za Muzej likovnih umjetnosti, osnovan iste godine, a otvoren tek 1906., Ugarska je već na Milenijskoj izložbi kupila po jedno djelo Vlaho Bukovca, Celestina Medovića, Bele Csikosa Sessie i Roberta Frangeša Mihanovića. U skladu s odabranom temom ograničit ćemo naša razmatranja na prve dvije spomenute slike.

Slike bez raskošnih okvira, „Srijemski mučenici“ C. Medovića i „Dubravka“ V. Bukovca, veličine su 300 x 220 cm. Povijesna tematika i njezina realizacija bude pomisao da su obje kompozicije nastale kao rezultat zajedničkog programa, prema kojem je ukrašen isti prostor.

Za ovu hipotezu postoji potvrda u Zagrebu. Jasno je da su dvije hrvatske slike iz 19. sto-

Zlatna dvorana, Opatička 10, Zagreb

ljeća, a u vlasništvu Muzeja likovnih umjetnosti, dio ikonografskog programa koji je dr. Iso Kršnjavi smislio za uređenje Palače u Opatičkoj 10. Godine 1882. je Odjel za bogoštovlje i nastavu zemaljske vlade preselio u nekadašnju palaču Vojkffy-Paravi, a dr. Iso Kršnjavi postao je njegov predstojnik. Odmah

nakon preuzimanja dužnosti, uposlio je arhitekta Hermanna Bolléa (Köln, 1845 - Zagreb, 1926) na uređivanju zgrade. U takozvanoj Zlatnoj dvorani reprezentativne palače danas možemo naći sedam slika koje su smještene u zidna polja, jednakih su dimenzija kao i one u Budimpešti, te obrađuju hrvatsku povijest.

Glede kronološkog redoslijeda, prva kompozicija Kršnjavijeva programa bilo je djelo C. Medovića prispjelo u Budimpeštu. Slikar Mato Celestin Medović (Kuna, 1857 - Sarajevo 1919), podrijetlom iz Dalmacije, završio je kao franjevački redovnik pripreme studije slikarstva u Rimu i Firenci. Između 1888. i 1893. studirao je na Akademiji Münchenu kao učenik Aleksandra (Sandora) Wagnera (Pešta, 1838 - München, 1919). Njegove kompozicije velikog formata slijede školu Piloty, te se s posebnom naklonosti obrađuju povijest starokršćanstva i Hrvata. Njegova najpoznatija slika Bakhova svečanost nastala je još 1892. u Münchenu. To veličanstveno djelo ogromnih dimenzija od 360 x 205cm donijelo mu je priznanje u

nakon preuzimanja dužnosti, uposlio je arhitekta Hermanna Bolléa (Köln, 1845 - Zagreb, 1926) na uređivanju zgrade. U takozvanoj Zlatnoj dvorani reprezentativne palače danas možemo naći sedam slika koje su smještene u zidna polja, jednakih su dimenzija kao i one u Budimpešti, te obrađuju hrvatsku povijest. Glede kronološkog redoslijeda, prva kompozicija Kršnjavijeva programa bilo je djelo C. Medovića prispjelo u Budimpeštu.

Slikar Mato Celestin Medović (Kuna, 1857 - Sarajevo 1919), podrijetlom iz Dalmacije, završio je kao franjevački redovnik pripreme studije slikarstva u Rimu i Firenci. Između 1888. i 1893. studirao je na Akademiji Münchenu kao učenik Aleksandra (Sandora) Wagnera (Pešta, 1838 - München, 1919). Njegove kompozicije velikog formata slijede školu Piloty, te se s posebnom naklonosti obrađuju povijest starokršćanstva i Hrvata. Njegova najpoznatija slika Bakhova svečanost nastala je još 1892. u Münchenu. To veličanstveno djelo ogromnih dimenzija od 360 x 205cm donijelo mu je priznanje u

C. Medović, Splitski sabor 925.

mnogim europskim zemljama od Münchena do Pariza. Na Izložbi u Budimpešti 1896. njegova je umjetnost stekla veliki ugled. Ugarska komisija za kupovinu htjela je isprva za Muzej kupiti njegovu najpoznatiju sliku, no budući da ona nije bila na prodaju, kupljen je jedan drugi Medovićev izložbeni primjerak.

Slika „Srijemski mučenici“ prikazuje scenu progona kršćana za vladavine cara Dioklecijana (284-305), koji je od sina roba napredovao do rimskog vladara. Sirmium, grad na Savi (današnja Sremska Mitrovica), bio je tada carsko sjedište. Tu je, prema knjizi o životu svetaca, 4. studenog 293. mučenička smrt zadesila četiri ili pet klesara. Taj je

dogadaj postao poznat kao povijest pretrpljenih patnji pasija SS. Quattuor Coronatorum.

Ispred antičkog hrama, u podnožju skulpture koja nosi natpis Divo Aesculapio, pe mučenika s aureolama okruženo mnoštvom ljudi čeka presudu. Prema povijesnim podacima klesari su se opirali prinošenjem žrtve pred poganskim bogovima.

Medović je uhvatio trenutak kad tužitelj Lampadius drži govor, glave ukrašene cvjetnim vijencem, što se može vidjeti na desnoj polovici slike. Lijevo od optuženika sjede ostali suci, a desno ljudi koji od njih očekuju presudu. Lijevo na stubama sjede mladić profinjenih crta lica raspoloženja bitno drugačijeg od zlonamjernog mnoštva koji očajnički diže ruku kao da time želi zaustaviti dramatičan razvoj. U pozadini slike

između zgrada ukrašenih stupovima, vidi se grad na brežuljcima. Kamene kuće, odjeći ljudi, nebo prekriveno oblacima nalik ovčama elementi su koji slici daju svijetao ton.

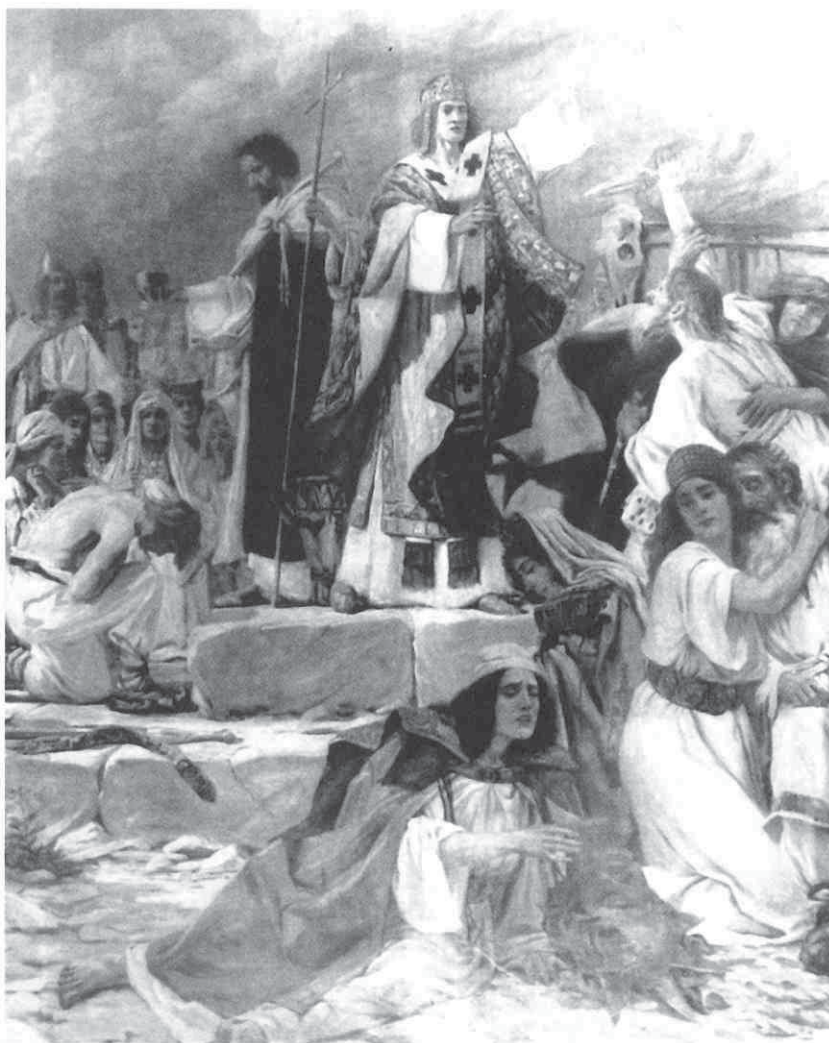
U geometrijskom središtu slike, koje nalikuju na podij, nalaze se glavni likovi događaja: mučenici. Slici dovršenoj 1895. prethodi studija veličine 66 x 45 cm, čiji se prikaz bitno razlikuje od ostvarenog, naročito gledano množstvo ljudi, ali ima sličnosti sa studijom slike „Forum u Rimu“ iz 1894. koja nije realizirana.

Medović je između 1895. i 1907. živio pretežno u Zagrebu i s velikim ambicijama sudjelovao u ostvarivanju Kršnjavijeva progra

ma. Među sedam povijesnih slika u Zlatnoj dvorani palače u Opatičkoj 10 nalaze se četiri Medovićeve djela. Na sjevernom zidu dvorane s desne strane vrata vidi se slika „Dolazak Hrvata na more“, koja pokazuje scenu osvajanja hrvatskih plemena u 7. stoljeću, kad je ratnički narod stigao do mora i s visoke obale promatrao pučinu Jadrana.

Lijevo od slike na zapadnom zidu njegova je slika „Splitski sabor“, ona odaje veliku napetost u skladu s povijesnom situacijom, kad Hrvati donose tešku odluku o jedinstvenoj upotrebi latinskog jezika i bogoslužnja u crkvi. Tu sliku kao i njezinu povijesnu pozadinu opširno je opisao A. Bakatović.

U središtu kompozicije je ljudska prilika u svećeničkoj odori, lica koje nas podsjeća na Medovića.

B. Csikos Sessia, Dolazak Hrvata na Jadran=

Naziv je njegove sljedeće kompozicije „Zaruke kralja Zvonimira“. Ta nas slika vodi na početak spajanja hrvatske i ugarske dinastije. Zvonimirova odabranica je Ilona, kći ugarskoga kralja Bele I. Kad je on umro 1089, Hrvatska i Ugarska se ujedinjuju.

Medovićeve posljednja slika u Zlatnoj dvorani „Krunidba kralja Ladislava Napuljskog“ vodi nas u period zajedničke državne formacije. Krunidba se odvijala u Zari (današnji Zadar). Na tri posljednje Medovićeve slike događanje se odvija u zatvorenom prostoru, u kojem arhitektura, uređenje i odjeća odaju raskoš i sjaj, a prisutni su prikazani tako da promatrač

može shvatiti poruku.

Medović se s uspjehom koristi povijesnim slikarskim tradicijama Likovne akademije u Münchenu i pri prikazu na otvorenom.

Medović je bio i priznati portretist, stoga ne čudi što veliku važnost pridaje karakterizaciji pojedinih likova.

Tijekom svog stvaralaštva djelovao je kao i crkveni umjetnik, te naslikao mnoge freske.

Među njegovim kasnim djelima nalazimo više impresionističkih prikaza pejzaža, od kojih je neke izlagao i u Budimpešti.

Druga je slika hrvatskog autora u vlasništvu Muzeja likovnih umjetnosti u Budimpešti

„Dubravka“ V. Bukovca (Cavtat, 1855-Prag, 1922). Ona ne prikazuje određeni povijesni događaj, već istaknute dubrovačke ličnosti različitih epoha. Naziv slike koja je postavljena 1894, potječe od pastorale dubrovačkog pjesnika Ivana Gundulića (1589-1639), čija se jedna scena vidi na desnoj polovici slike. Simboličnu borbu grada Dubrovnika, koju utjelovljuje pastirica, protiv neprijatelja, kojeg predstavlja satir, prate gledatelji smješteni ispod arkada Kneževa dvora. Knežev dvor, nekada sjedište poglavara Dubrovačke Republike, građen je kontinuirano 400 godina od 12. stoljeća. Renesansna fasada je izvedena uz pomoć poznatog arhitekta iz Firence Michelozza di Bartolomea (1396-1472).

Slici u Budimpešti prethodila je studija malog formata, a Bukovac je izveo posebnu studiju o prostoru ispod arkada.

Na stubama koje vode do govornice stoji Bukovčeva žena u zelenkastoj rokoko-haljini. Mjesto pod baldahinom pripalo je književniku Gunduliću. Nad prozor se naginje sam autor, njegov prijatelj Csikos stoji s njegove lijeve strane. Ispod arkada je naslikano 27 osoba. Slika se odlikuje toplim bojama. Dojam *chiaro scuro* postignut je podjelom gledatelja u grupe i arhitekturom. Žuta fasada katedrale bijeli se na jarkom južnjačkom suncu. Nebo je oko kupole prekriveno oblačcima.

Bukovac potječe iz južne Dalmacije. Kao dječak i mladić puno je putovao. Nekoliko je puta bio u Americi, a svoju umjetničku naobrazbu, uz pomoć dubrovačkih protektora, zahvaljuje od 1877. Alexandru Cabanelu (1828-1889) na Likovnoj akademiji u Parizu. Velik je ugled postigao svojim prvim sudjelovanjem na Pariškom salonu 1882. Tu je i kasnije izlagao mnoge slike, te osvajao i nagrade. U svojim pariškim godinama osim slika s povijesnom tematikom slikao je većinom portrete. Godine 1893. vratio se na poziv kući

i 5 godina radio u Zagrebu. U to doba nastaju njegova djela za palaču u Opatičkoj 10. U Zlatnoj dvorani danas je samo jedna njegova slika. Ta slika pod nazivom „Živio kralj!“ izložena je bila i u Budimpešti 1896. Tema slike je proslava posjeta hrvatskog kralja Franje Josipa Zagrebu 1895. Prema Bukovčevu sjećanju on sam je imao veliku ulogu pri izboru i prezentaciji hrvatskih djela na izložbi u Budimešti.

I Medović i Csikos su u njegovoj pratnji putovali u Budimeštu povodom izložbe 1896. godine. Od 1898. pet godina živi u rodnom Cavtatu, gradu u blizini Dubrovnika.

Na svjetskoj izložbi u Parizu 1900. osvojio je srebrnu medalju. Kao četrdesetosmogodišnjak postaje profesor na Likovnoj akademiji u Pragu. I kasnije je primao narudžbe iz Zagreba, čak i iz Beograda, ali je sve do visoke starosti ostao u Pragu.

U Zlatnoj dvorani palače u Opatičkoj 10 nalazimo još dvije povijesne slike. Jedna je Bele Csikosa „Pokrštenje Hrvata“, koja prikazuje misionarsko djelovanje sv. Ćirila i Metoda. Oni stoje između vjernika, koje preplavljuje dobrota, i grijehom mučenih pogana.

Autor slike „Poljubac mira hrvatskih velmoža kralju Kolomanu“ je Oton Iveković (1869-1939). Na slici vidimo sklapanje mira između Hrvata i Mađara, poznatog kao *pacta conventa*.

Stropne freske veličine 11 x 9,50 m u neorenesansnoj Zlatnoj dvorani djela su Ivana Tišova (1870-1928), a autor brončanih reljefa iznad ulaza je Robert Frangeš Mihanović.

Povijesno slikarstvo, karakteristično za cijelu Europu u 19. stoljeću, u kojem su i mađarski umjetnici osamdesetih i devedesetih godina, ostvarili brojna veličanstvena djela, dostiglo je u Zagrebu, posredstvom akademija u Beču. Münchenu i Parizu, na prijelazu u novo stoljeće svoj vrhunac, zahvaljujući svojim najtal-

entiranijim majstorima Celestinu Medoviću i Vlaha Bukovcu.

Medovićeva slika „Srijemski mučenici“ obrađuje temu koja je u europskoj kulturi prilično česta, ali u Karpatskom bazenu ne predstavlja središte interesa.

Bukovčeva „Dubravka“ spomen je Ivanu Gunduliću i ostalim dubrovačkim znanstvenicima i umjetnicima.

Uspjeh hrvatske izložbe u Budimešti 1896. ne ogleda se samo u broju kupljenih slika i dodijeljenih odlikovanja, već u zajedničkom interesu za stvaralaštvo u hrvatskih umjetnika. U uglednom mađarskom umjetničkom časopisu Magyar Művészet glavni se urednik i likovni kritičar Karoly Lyka (1896) bavi razvojem umjetnosti u južnih Slavena u nekoliko članaka .

Mislimo da je važno da svratimo pozornost na hrvatske slike kupljene pred stotinu godina za Muzej likovnih umjetnosti u Budimešti, jer su povezane u ciklus s ostalim zagrebačkim djelima, a glede naše zajedničke povijesti imaju pravo na interes likovnih povjesničara i istraživanje u obje zemlje.

(S njemačkog prevela Andreja Paradi)

Summary

Ferenc Matits: 19th century Croatian paintings in the Fine Arts Museum in Budapest

Ferenc Matits reports about the paintings by the 19th century Croatian artists, exhibited at the Budapest Fine Arts Museum /Szépművészeti Múzeum/ and their relationship with one of the Zagrebian painting cycle. The paintings are The Srijem Martyrs in Court, by Celestin Medović, and Dubravka by Vlaho Bukovac. These paintings were purchased by the Hungarian Ministry of Culture during the Millennium Exposition in

1896. The painting Circa, by Bela Csikos Sessia, and the statue The Roman, by Robert Frangeš Mihanović were also acquired on that occasion. Today, Csikos' painting is exhibited in the Hungarian National Gallery while Frangeš's sculpture is in the Museum of Fine Arts. The author of the text was in Zagreb in 1989. He visited the building in Opatička street number 10, and he was given a tour through the „Golden Ballroom“ by Dr. Olga Maruševski. He also met Dr. Vera Kružić-Uchytíl on that occasion, who wrote the Medović and Bukovac monographs. He expresses his sincere appreciation and gratitude to both of them, for their help and advice.

Dimensions of paintings /300 x 220/ and the frame works show that the paintings were intended to be the decoration of the ballroom, the painting program which was planned by Dr. Izidor Kršnjavi, the then Head of the Department for the Theolatory and Education.

The Croatian artists who exhibited at the Millennium exposition were a stunning surprise for the Hungarian art critics. The acquisition of the paintings proves their success, as well as numerous citations they received. This stirred the interest for Croatian painting, so that at the turn of the century, Hungarian art critics /Karoly Lyka and Mor Spicer/ often reported on artistic life in Zagreb.

Bilješke

1 Olga maruševski, Kulturni i prosvjetni program Ise Kršnjavog na zidovima u Opatičkoj ulici 10, Muzej grada Zagreba, 1984. /207-221./

2 Vera Kružić-Uchytíl, Mate Celestin Medović, Zagreb 1978.

3 isto

4 A.Bacatovich, Due quadri storici, Archivio Storico per la Dalmazia, Zadar 1927-28. /77-88./

5 R.Havas, Dalmazia, Budapest 1906.

6 Vera Kružić-Uchytíl, Bukovac, Zagreb 1976.

7 Vlaho Bukovac, Moj život, Beograd 1925.

8 Magyar Művészet 1905., I. /227-230./, 1908. i IV. /250-251./